

DET NYE GEOCENTER –

FRA IDÉ TIL VIRKELIGHED

FORHISTORIEN ved Henning Sørensen

IDÉEN FREMSÆTTES

Tanken om at samle de geologiske institutioner i Københavnsområdet i et geocenter er ikke af ny dato. I 1960 nedsatte Undervisningsministeriet på henstilling fra Københavns Universitets (KU's) rektor et udvalg til drøftelse af mulighederne for en koordinering af det da forventede byggeri for Københavns Universitets Mineralogiske og Geologiske Museum og Institut med byggeri for Danmarks Geologiske Undersøgelse (DGU) og Grønlands Geologiske Undersøgelse (GGU). Udvalget, som bestod af embedsmænd fra de implicerede ministerier, lederne af DGU og GGU samt professorer ved KU og Danmarks Tekniske Universitet (DTU, tidligere DTH), konkluderede i sin betænkning af 1. juni 1961, at der ville være store ideelle og praktiske fordele ved en miljømæssig samling af de nævnte geologiske institutioner i et geologisk centralinstitut. Dette kunne placeres på Nørre Fælled i det område, hvor en udbygning af institutter under det Matematisk-Naturvidenskabelige Fakultet allerede var i gang, i DTH's bygning på Østervold eller på et andet egnet sted i København eller eventuelt i Københavns nærmeste omegn. Hvis samlingen kunne ske på Østervold, skulle Universitetets Geografiske Institut medtages i centret.

Parallelt hermed arbejdede et af undervisningsministeriet nedsat udvalg med universiteternes byggeprogram i tiåret 1961/62-1971/72. I Betænkning nr. 296 af 27. november 1961 udtalte udvalget, at det ville være meget ønskeligt, om Danmarks Tekniske Højskoles Øster Voldgade 10-kompleks efter højskolens udflytning kunne omdannes til et geologisk centralinstitut, der skulle omfatte ikke alene Universitetets Mineralogisk-Geologiske Institut, men også DGU (under Ministeriet for offentlige arbejder) og GGU (under Ministeriet for Grønland). I marts 1962 nedsatte det Matematisk-Naturvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet et udvalg bestående af professorerne i geografi, geologi og geofysiske fag, som skulle overveje den mulige samling af geofagene. I udtalelse af 7. juni 1962 konkluderedes under henvisning til ovennævnte betænkning af 1. juni 1961, at der i den da foreliggende situation ikke syntes at være levnet plads til de geologiske fag på Nørre Fælled, og at der efter hvad der

var oplyst over for udvalget, næppe heller ville være mulighed for overtagelse af Øster Voldgade 10-komplekset. Man gik derfor ind for en samling af geofagene på et areal i Ryvangen, hvor der dengang var planer om at bygge et nyt Geodætisk Institut. Ingen af disse forslag nød som bekendt fremme.

IDÉEN UDVIKLES OG INDARBEJDES I UNIVERSITETETS PLANLÆGNING

Næste initiativ var Undervisningsministeriets nedsættelse af Dispositionsplansudvalget for Københavns Universitet. I Betænkning nr. 451 af 30. december 1966 påpegede udvalget, at det i ovennævnte Betænkning nr. 296 foreslåede geocenter sammen med Geografisk Institut eventuelt ville kunne placeres i Ryvangen på arealer, som militæret forventedes at fraflytte. Udvalget skønnede imidlertid, at en sådan placering kun levnedes ringe mulighed for senere udvidelse (og militæret råder i øvrigt fortsat over disse arealer). I stedet pegedes på, at Øster Voldgade 10-komplekset på længere sigt skulle stilles til rådighed for et geologisk centralinstitut bestående af Mineralogisk-Geologisk Institut og Mu-

Geocentrets hovedindgang og facade mod Øster Voldgade. Foto: J. Laurup

seum, DGU og GGU, idet komplekset dog i en længere overgangsperiode skulle huse en række humanistiske fag, indtil disse kunne flyttes til nybyggede arealer i Høje Taastrup. Sidstnævnte plan blev imidlertid ikke realiseret. Udvalget foreslog, at Geografisk Institut indtil videre forblev i lejede lokaler i Haraldsgade.

Af Universitetets årbøger for de efterfølgende år fremgår af Rektors årsberetning og beretningerne om lokaleforholdene, at KU fortsat regnede med på længere sigt at samle de geologiske institutioner i Øster Voldgade 10-komplekset, idet dog humanistiske fag måtte forventes at blive midlertidigt huset i dele af komplekset. Det blev godkendt, at GGU og dele af universitetsgeologien fik midlertidig placering kompleksets teknisk-kemiske fløj, hvilket blev realiseret i 1969.

Årbogen for 1970/71 er særlig interessant. På side 8 står der i Rektors beretning, at gennemførelsen af et geologisk center i Øster Voldgade 10 må afvente udflytning af sprogfag mv. til Københavns Universitet Amager, KUA, som kun i en – forhåbentlig kortere – årrække skal benytte dele af bygningen. Ombygningen (af Øster Voldgade 10) til humaniora skal foregå i et samarbejde med de kommende brugere, således at 'væsentlige udgifter til lokaleindretning kan undgås'. Denne meget positive omtale af geocentret står i kontrast til et referat af en konference afholdt den 30. april 1971 for de fagområder, som holdt til i den indre by. På side 27 i samme årbog refereres fra denne konference, at opgivelse af planen om at lade humaniora få rådighed over hele Øster Voldgade 10-komplekset kritiseredes kraftigt. Hvad der menes hermed, skal blive forklaret senere. En efterfølgende konference den 13. maj samme år opstillede fire modeller for den fremtidige placering af indre by fagområderne. I en af modellerne var afsat 14.000 m² til sprogfagene i Øster Voldgade 10. Inden vi går videre, er der grund til at indflette nogle bemærkninger om de humanistiske fags lokaleforhold på daværende tidspunkt.

ANDRE INTERESSENER I ØSTER VOLDGADE 10-KOMPLEKSET

I de gode gamle dage arbejdede de humanistiske professorer mest hjemme i studereværelset, undervisningsassistenterne havde ikke kontorer, og institutter eksisterede næsten ikke. Man planlagde at samle de humanistiske fag i studiegårds-karreen mellem Studiestræde og Skt. Peders Stræde. Der blev derfor løbende opkøbt huse (med kakkelovnsfyrede lejligheder og WC i gården) i dette område. Men op gennem 1960erne skete en eksplosiv vækst i antallet af studenter ledsaget af en tilsvarende vækst af lærere. Det ovennævnte Dispositionsplanudvalg påviste i sin betænkning, at det derfor var nødvendigt at opgive de hidtidige planer og i stedet forsøge at placere de humanistiske institutter på et tilstrækkelig stort areal, nemlig det nævnte areal i Høje Taastrup, med midlertidig placering af nogle faggrupper på Østervold.

DET SIDSTE SLAG OM ØSTER VOLDGADE 10-KOMPLEKSET

I 1970 fik et udvalg under rektor Mogens Fog til opgave at stille forslag om den fremtidige placering af de forskellige fag. Mange af udvalgets medlemmer viste ringe forståelse for, at et lille, for nogle næsten ukendt, fag skulle disponere over Øster Voldgade 10-komplekset, som hidtil havde rummet det meste af en læreanstalt. Udvalgets humanistiske medlemmer mente tidligt i udvalgsarbejdet, under henvisning til områdets fortvivlede pladsforhold, at det var mere rimeligt, at de fik stillet dette kompleks til rådighed, hvilket et flertal i udvalget tilsluttede sig. Dette er forklaringen på ovennævnte citat, at humaniora skulle overtage hele Øster Voldgade 10. Den dermed opståede situation blev dernæst diskuteret af ledelsen af Geologisk Institut og Museum og GGU (DGU var ude af billedet på det tidspunkt). Det kunne være en fordel at blive skubbet ud af Østervold, hvis dette kunne resultere i bygning af et helt nyt geocenter. Vi vurderede imidlertid, at chancen for at få et nyt bygningskompleks til geologi alene var meget lille, og at det var mest sikkert at satse på Østervold. Vi samlede derfor argumenter sammen til støtte for geologiens krav på Øster Voldgade 10, argumenter som vandt tilslutning på det næste møde i planlægningsudvalget. Et argument var, at det ville blive opfattet som værende helt uforsvarligt at fjerne kostbare tekniske installationer i en bygning, som var indrettet til natur-videnskabelig og teknisk forskning, for dernæst at indrette nye lokaler med tilsvarende installationer andet steds. Humanisterne blev endvidere overbevist om, at komplekset ikke rummede tilstrækkelige ekspansionsmuligheder for dem.

Udvalget foreslog i stedet, at de humanistiske fagområder skulle placeres på et område på det nordlige Amager lige syd for Serum instituttet. Konsistorium på Københavns Universitet godkendte i juni 1971 denne plan og dermed at Øster Voldgade 10-komplekset skulle danne rammen for et geologisk center. Finansudvalget havde allerede i april 1971 godkendt købet af Amagerområdet.

GEOFAGENES OVERTAGELSE AF ØSTER VOLDGADE 10-KOMPLEKSET SIKRES

Konsistorium nedsatte i juni 1971 et planlægningsudvalg, som skulle udarbejde de detaljerede planer for den fremtidige udbygning, og det naturvidenskabelige hovedområde nedsatte et udvalg til udarbejdelse af dets udbygningsplanlægning for 1973-1988. I dette udvalgs rapport af maj 1974 foreslås, at Geologisk Centralinstitut inklusive Geologisk Museum overflyttes til Øster Voldgade 10 i takt med ombygningen af komplekset og humanisternes udflytning til KUA, og at Geografisk Centralinstitut overtager Geologisk Centralinstituts hidtidige arealer i Øster Voldgade 5-7 med mulighed for at inddrage observatoriet. Disse planer nød som bekendt ikke fremme, men placeringen af geocentret i Øster Voldgade 10 blev fastholdt i den overordnede planlægning af KU's fremtidige udbygning.

I 1976 blev gjort et nyt forsøg på at samle geofagene i Øster Voldgade 10 efter udflytningen af humanisterne til KUA, men pladsforholdene vurderedes at være for begrænsede. Komplekset blev derefter overtaget af Geologisk Centralinstitut og GGU, idet dog Geologisk Museum forblev i Øster Voldgade 5-7. Stokhusgade-fløjen af Øster Voldgade 10-komplekset blev overtaget af Statens Erhvervs-pædagogiske Læreruddannelse (SEL).

I 1985 flyttede Geografisk Centralinstitut ind i en af fløjene i Øster Voldgade 10, idet det var besluttet, at Geologisk Museum skulle forblive i Øster Voldgade 5-7.

REALISERINGEN AF GEOCENTRET ved Martin Ghisler

SAMMENLÆGNING AF DGU OG GGU I 1995

I 1994 kom der igen liv i overvejelserne om at etablere et geocenter. Anledningen var dannelsen af den nye mindretalsregering bestående af Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre i september 1994. Man havde besluttet at lægge Miljøministeriet og Energiministeriet sammen til et nyt stort ministerium, Miljø- og Energi-ministeriet med Svend Auken som minister. På dette tidspunkt lå DGU i Miljøministeriet, mens GGU efter nedlæggelsen af Grønlandsministeriet i 1987 var havnet i Energiministeriet. Tanken om at slå de to geologiske undersøgelser sammen lå snublende nær, især i betragtning af hvad der var foregået i årene umiddelbart inden.

Efter etableringen af Grønlands Hjemmestyre i 1979 var flere og flere områder blev 'hjemtaget' af Grønland. Det var især de to giganter Den Kongelige Grønlandske Handel (KGH) og Grønlands Tekniske Organisation (GTO). Men også det tidligere Grønlands Fiskeriundersøgelser var flyttet til Nuuk, hvor man havde grundlagt Grønlands Naturinstitut. Nu lå kun GGU og Grønlands Miljøundersøgelser (GM) tilbage i Danmark, begge institutioner tilknyttet Råstof-forvaltningen for Grønland.

Grønland ønskede større indflydelse på råstofudviklingen og pressede på, for at få forvaltningen med tilhørende institutioner overflyttet til Nuuk. Råstofferne var et fællesanliggende, men der var ikke noget principielt i vejen for, at forvaltningen og den tilhørende ekspertise lige så godt kunne ligge i Grønland som i Danmark. Grønlands Hjemmestyre havde i flere omgange i begyndelsen af 1990'erne, først under Schlüter-regeringen, men også efter at Poul Nyrup Rasmussen var blevet statsminister i 1993, forsøgt at få overført forvaltningen og GGU og GM.

Som en af sine første embedshandlinger rejste Svend Auken til Nuuk til forhandlinger med Landsstyreformand Lars Emil Johansen. De nåede til en forståelse om, at administrationen på sigt skulle flyttes til Nuuk, mens forskningsinstitutionerne skulle forblive i Danmark, men fortsat levere det faglige grundlag for råstofudviklingen.

Nu var vejen banet for en fusion af DGU og GGU, og tilsvarende en indlejring af GM i Danmarks Miljøundersøgelser. De involverede institutioner blev spurgt, om de ville fusioneres. GGU tog imod tilbuddet med kyshånd, og også DGU gik varmt ind for tanken. Siden 1946 havde der været to danske geologiske undersøgelser for henholdsvis Danmark og Grønland. De to institutioner kompletterede hinanden fagligt. Det blev en stor institution på over 300 medarbejdere, hvis dannelse blev vedtaget enstemmigt i Folketinget den 14. juni 1995. Det var et krav fra grønlandsk side, at Grønland skulle indgå i den nye institutions navn. Institutionen kom derfor til at hedde Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse, forkortet GEUS (Geologisk Undersøgelse). Det blev tillige aftalt, at der på de årlige finanslove skulle anføres, hvor stor en del af bevillingen der skulle anvendes til Grønlandsopgaver med udgangspunkt i den daværende GGU-bevilling.

I en overgangsperiode forblev Råstofforvaltningen for Grønland i Danmark, men sideløbende blev der opbygget et råstofkontor i Nuuk. I 1998 blev administrationen helt overført til Grønland. Takket være den nye IT-teknologi er kommunikationen mellem København og Nuuk problemløs, og samarbejdet mellem Hjemmestyret og GEUS velfungerende.

IDÉEN OM GEOCENTRET GENOPSTÅR

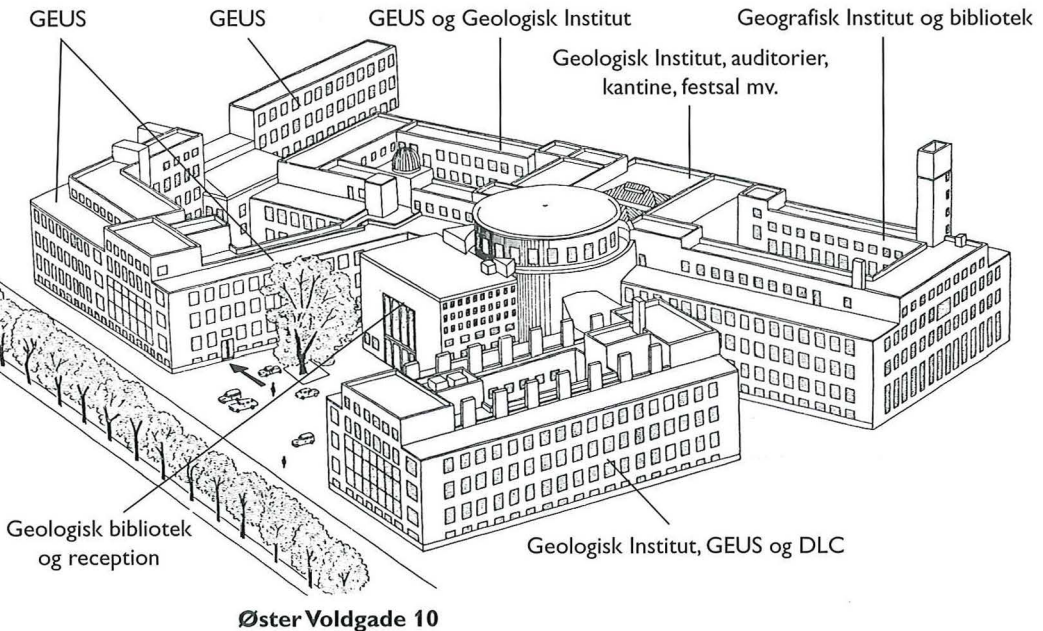
Da den nyudnævnte Miljø- og Energiminister Svend Auken kom tilbage fra Dronningen, blev han modtaget i sit nye ministerium. Han kom under receptionen hen til de to direktører fra DGU og GGU og sagde med begejstring, at nu skulle vi se at få dannet en slagkraftig geologisk institution - 'second to none in Europe'. Fusionstoget blev sat på skinner, men hurtigt opstod den tanke, at hvis Svend Aukens vision skulle realiseres på længere sigt, måtte de geovidenskabelige institutter på Københavns Universitet og Dansk Lithosfærecenter (DLC) involveres.

Statsministeriet viste interesse for idéen, der bl.a. kunne sikre Grønland den nødvendige forskning og rådgivning på længere sigt. Den øverste ledelse på Københavns Universitet bakkede initiativet op, og også Miljø- og Energiministeriet syntes, at tanken var så interessant, at den burde undersøges nærmere. En OECD - evaluering havde peget på det u hensigtsmæssige i det manglende samspil mellem universiteterne og sektorforskningen. Regeringen havde i sin

netop udkomne hvidbog 'Forskning i perspektiv' lagt vægt på, at dette samarbejde skulle udnyttes, hvor det var muligt. GGU og KU havde samarbejdet i årevis under fælles bygningsmæssige rammer med stort gensidigt udbytte. Der var dog også betænkeligheder. En fysisk sammenflytning af GEUS og universitetsinstitutterne ville blive dyr, og geocentret blive så stor i dansk sammenhæng, at der reelt ville blive tale om en monopol-situation, der ville marginalisere de øvrige geologiske forskningsmiljøer i Danmark.

Den 11. april 1995 blev det i Statsministeriet besluttet at nedsætte et tværministerielt udvalg bestående af topembedsmænd fra Forskningsministeriet, Undervisningsministeriet (Byggedirektoratet), Miljø- og Energiministeriet, Finansministeriet, KU, DGU, GGU og en repræsentant fra Videnskabernes Selskab med Statsministeriet for bordenden. Udvalget blev nedsat den 2. juni 1995 med afsluttende møde den 19. december. I juleferien 1995 forelå den trykte 'Betænkning om Geocenter'.

Betænkningen anbefalede etableringen af et nyt Geocenter i universitetets bygninger på Øster Voldgade 10 og Øster Voldgade 5-7. Centret skulle blive et geovidenskabeligt center for forskning, undervisning og rådgivning på internationalt

Geocenterkomplekset i Øster Voldgade 10 og placeringen af dets institutioner.

niveau. Det skulle rumme ca. 550 medarbejdere og 1000 studerende fra Geologisk Institut, Geografisk Institut, Geologisk Museum, Dansk Lithosfærecentrum og GEUS. Geologisk Museum skulle forblive i bygningerne på Øster Voldgade 5-7, mens Øster Voldgade 10-komplekset skulle gennemgå en gennemgribende renovering og ombygning. De enkelte institutioner skulle bevare deres selvstændighed og ressortmæssige tilknytning, men i størst muligt omfang samarbejde især om forskning og forskeruddannelse. På finansloven for 1997 blev der ultimo 1996 bevilliget de nødvendige midler til, at projektet kunne igangsættes.

OMBYGNING AF ØSTER VOLDGADE 10-KOMPLEKSET

Der forestod nu et større ombygningsprojekt med en række konsekvenser for brugerne af bygningen. Det blev besluttet midlertidigt at flytte de tidligere GGU-medarbejdere ud af komplekset. De blev genhuset på Thoravej i Nordvestkvarteret hos det tidligere DGU, dels ved at man der rykkede sammen, dels ved supplerende lejemål i nabofløje. For at skaffe nok plads til geocentret blev Statens Erhvervs-

Et kig ind i centrets nye fælleskantine. Foto: J. Laurup

pædagogiske Læreruddannelse (SEL) flyttet til et nyt domicil andetsteds i byen. KU-institutterne og DLC skulle blive i komplekset, mens ombygningen stod på. De arealer, som det tidligere GGU og SEL havde rømmet, kunne bruges til midlertidig placering af medarbejdere under byggeriet.

I efteråret 1996 etableredes ledelsen af geocentret - Geocentrets Chefkollegium. Det kom til at bestå af to direktører fra GEUS, de to institutledere fra Geologisk og Geografisk Institut, suppleret med et eksternt medlem udpeget af Forskningsministeriet. Desuden var lederen af Geologisk Museum og DLC tilforordnet Chefkollegiet. Samtidig nedsattes et byggeudvalg under ledelse af Byggedirektoratet. Chefkollegiet kom til at spille en central rolle i planlægningen af byggeriet, fordelingen af arealerne på institutionerne og i de økonomiske prioriteringer.

Det viste sig hurtigt, at bygningerne var i langt i dårligere stand end først antaget. Det var derfor nødvendigt at tilføre yderligere midler, hvilket skete på finansloven for 1999. Inden byggeriets start blev der i alt afsat 230 millioner kr.

Geus' nybyggede kemifløj (forrest til venstre) og en ny gangbro som forbinder to af Geocentrets områder. Foto: J. Laurup

til projektet. Byggeriet gik i gang i sommeren 1999 og strakte sig over 3 år. Ud over en generel renovering var de største ændringer nedrivning af de gamle hydrauliske forsøgsanlæg fra DTU, hvor der skulle indrettes kantine, bibliotek og øvelseslokaler. Desuden skulle der bygges tre etager oven på den gamle maskinhal, således at GEUS fik samlet de fleste af sine laboratorier i en ny laboratoriefloj. Ombygningen var til stor gene for især undervisningen, der i perioder blev umuliggjort især på grund af støj og støv i forbindelse med nedrivningen af de store betonkonstruktioner.

I foråret og sommeren 2002 kunne GEUS flytte ind. Inden var især Geologisk Institut rykket sammen og omplaceret, således at der kunne stilles de nødvendige sammenhængende arealer til rådighed for GEUS. Der var desværre ikke blevet råd til en renovering af Geologisk Museums lokaler på Øster Voldgade 5-7. Geologisk Museums bibliotek har fået tilført bibliotekerne fra DGU og GGU og er placeret i ligeledes fuldt renoverede lokaler, hvor tidligere Danmarks Tekniske Bibliotek holdt til i Bogtårnet over hovedindgangen

INDVIELSEN AF GEOCENTER KØBENHAVN

Den 16. september 2002 fandt den officielle indvielse af Geocenter København sted ved Minister for Videnskab, Teknologi og Udvikling Helge Sander. I stedet for at klippe den sædvanlige røde snor over, markerede han begivenheden ved at dreje på en globus. Det udløste et spektakulært vulkanudbrud med ild, røg, støj og lava fra en til lejligheden opbygget vulkan i papmache, efterfulgt af trompetfanfarer. Nu blev kræfterne sluppet løs for en nyt samarbejde mellem universitet og sektorforskning. Geocentret fik mange gode ønsker med på vejen af rektor for KU, dekanen for det naturvidenskabelige fakultet og departementschefen fra Miljøministeriet, mens formanden for Chefkollegiet på brugernes vegne takkede for det nye flotte center.

Umiddelbart inden den officielle indvielse blev der i centrets store festsal med plads til 600 mennesker - den var fyldt til sidste plads - præsenteret forskellige faglige indlæg med overskriften : Jorden - menneskenes planet. Fem forskere fra de fem institutioner gav nogle eksempler på det faglige spektrum, den nye centerkonstruktion spænder over. Stikordene var: Menneskets interaktion med det naturlige miljø, jordens indre liv, olie - en kilde til velstand, dansk grundvand - en dyrebar ressource og Jorden - skabt til liv.

Efter indvielsen blev ministeren og hans følge vist rundt. Geocentret fremstår nu som et gennemrenoveret bygningskompleks, hvis oprindelige karakteristiske arkitektur er bevaret. Arbejdsværelserne er lyse og venlige, der er højt til loftet og et godt indeklima. Moderne, veludstyrede laboratorier, auditorier og øvelses-

sale til de mange studerende, en stor flot fælleskantine, samt to veludstyrede biblioteker. Der er skabt ideelle fysiske rammer for et nyt samarbejde mellem universitet og sektorforskning på det geovidenskabelige område.

GEOCENTRETS SAMFUNDSMÆSSIGE PERSPEKTIVER

Idéen om at etablere et geocenter blev første gang seriøst overvejet for 41 år siden. Siden den endelige beslutning om at realisere tanken og bevilge pengene dertil er der dog 'kun' gået 6 år. Vi er relativt få aktive på jobbet tilbage fra 1961, for hvem en drøm nu er gået i opfyldelse. Samfundet har investeret en

Minister for Videnskab, Teknologi og Udvikling Helge Sander har netop åbnet Geocenter København ved at dreje globen og dermed aktivere vulkanen. Foto: J. Laurtrup

kvart milliard kroner i projektet. Hvad er forventningerne til geocentret, som en ny generation skal leve op til at realisere?

- Geocenter København bliver et nyt attraktivt center for geovidenskabelig forskning og uddannelse, både nationalt og internationalt.
- Der udvikles et bedre fagligt grundlag for rådgivning af offentlige myndigheder på miljø-, energi- og råstofområdet.
- Den tværvidevidenskabelige forskning bliver styrket, især samspillet mellem naturvidenskabelige og socio-økonomiske fagområder.
- Der sker en styrkelse af de økonomiske, sociale og forvaltningsmæssige aspekter af ressourceanvendelse og naturforvaltning.
- Der dannes nye forskningskonstellationer til sikring af rent drikkevand og fremtidig energiforsyning - olie/gas og geotermi.
- Det faglige grundlag for at råstofudnyttelse udvikles til et fremtidigt bærende erhverv i Grønland styrkes.
- Der sker en forøgelse af bredden i den danske miljøbistand i Østeuropa og U-landene bl.a. vedrørende vandforsyning, landbrug og en miljøvenlig udnyttelse af olie- og mineralressourcer.
- Geocentret lægger op til et øget samarbejde med erhvervslivet på energi-, råstof- og miljøområdet, både nationalt og internationalt.
- Der skabes nye muligheder for en samlet populærvidevidenskabelig formidling af geografi og geologi over for offentligheden og især de unge.

Henning Sørensen, professor ved Geologisk Institut, KU, 1962-92, var medlem af de fleste af de nævnte udvalg inklusive Geocenterudvalget. Martin Ghisler, direktør for GGU 1984-95 og administrerende direktør for GEUS siden 1999, var medlem af Geocenterudvalget og er p.t. formand for Geocentrets Chefkollegium.